

ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИКОЛОГІЧНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ СТУДЕНТІВ НА МАТЕРІАЛІ ТВОРІВ В. СТУСА

Н. А. Митько

Формування мовленнєвих умінь і навичок особистості є однією з актуальних проблем у вітчизняній лінгводидактиці. Різноманітне використання текстового матеріалу як засобу навчання із значним дидактичним і виховним потенціалом є важливою ознакою мовленнєвої підготовки студентів. У працях лінгводидактів (З. Бакум, Н. Голуб, О. Горошкіна, Т. Груба, О. Караман, С. Караман, О. Копусь, О. Кучерук, Л. Мамчур) наголошено на важливості систематичної роботи з текстовим матеріалом, а також на необхідності вдосконалення монологічного й діалогічного мовлення учнів і студентів. Методисти вважають текстуальний дидактичний матеріал, добір якого доцільно здійснювати з урахуванням потреб майбутніх фахівців, основою для формування комунікативної компетентності філологів. Усвідомлений добір дидактичного матеріалу сприяє свідомому засвоєнню теоретичних положень, розвитку мислення, мовленнєвої пам'яті, мовного чуття [2, с. 34]. Критеріями добору текстів називають їх новизну, емоційність, естетичність, виховний, лінгвокультурний потенціал.

Твори В. Стуса повною мірою відповідають таким вимогам. Тексти поезій є своєрідним емоційно-образним унаочненням для пізнання законів мови. Засвоєння мовної теми залежить від опори на текст, ефективного використання його розвивальних і дидактичних функцій.

Тексти дібрано з урахуванням наявності лексикологічних мовних явищ. Системне використання дидактичного матеріалу не тільки допомагає викладачеві виробити й удосконалити лексикологічні компетентності студентів, а й ознайомлює їх з різними творами поета.

Викладач пропонує для самостійної роботи вдома знайти у двох поезіях слова, вжиті в переносних значеннях. Одній групі студентів запропоновано вірш «Увечері везли віолончель», другій – «Варіація». З першого вірша виписано такі словосполучення: *запліталась порохом дорога, бився волохатий жаль, автострада тихла, шастали колеса, крихкотіли зорі на льоду тощо*. У другому вірші студенти називають такі словосполучення: *незграбно кружеляють сосни, промерзлий крик гаптує пні, грудка виснажених снів, шляхом шастали сузір'я, давились коміром вітри, кружеляв зболілий ліс тощо*.

Під час вивчення типів лексичних значень можна запропонувати такі вправи.

Знайти слова, вжиті в переносному значенні. З'ясувати значення, користуючись тлумачним словником. *Осліпле листя відчувало яр і палене збігало до потоку, брело стежками...* [3, с. 42]. *Мені зоря сіяла нині вранці, устромлена в вікно* [3, с. 128]. *Але й після цього досада не минає* [3, с. 115]. *У сивій завірюсі голосінь ці грона болю, що падуть в глибіню, безсмертною бідою окошились* [3, с. 103]. *О, тим і дорога мені – перегортаю сторінки книжок, іду в крамницю, слухаю Бортнянського – про тебе дума* [3, с. 46]. *Сніг хоче спати. Влежаний, він вже не пам'ятає голубу дорогу з небес і до землі* [3, с. 52].

Визначити вид переносних значень підкреслених слів. Назвати вид метафори за образністю (стерта, образна загальнономовна чи індивідуально-авторська), вид метонімії.

Натрудились руки: шумлять сади – там, де стриміли скелі [3, с. 390]. *У Мар'їнці стоять кукурудзи* [3, с. 90]. *Хай добавлять чи нехай відбавлять – не буде тут моєї і ноги*. *Піду на шахту* [3, с. 90]. *Рятуючись од сумнівів, б'ю телеграму собі самому* [3, с. 115]. *Сонце йде за ліс* [3, с. 46]. *У лісі ледь перші проліски зойком вибухнули з-під снігу* [3, с. 59]. *В проваллях ночі, коли Київ спить, а друга десь обріхують старанно, склепить очей не можу ні на мить* [3, с. 85]. *Пустіть мене в просмолене дитинство* [3, с. 84]. *Там ридає Україна над головою сина: прощай* [3, с. 96]. *Око обережно обмацує дорогу між проваль* [3, с. 78].

Студенти отримують завдання для самостійної роботи вдома виписати з поезій В. Стуса приклади різних видів переносних значень. З творів поета наводять приклади метафор: *Так тонко-тонко сни мене вели повз кучугури й урвища – додому, туди, назустріч горю молодому, де в кілька вод мої жалі текли устами матері, дружини, сина («Так тонко-тонко сни мене вели»)*, *І світло випурхнуло птахом і розпластало два крила над віковим страпатим страхом жалкого як голки зела («Посоловів од співу сад»)*, *Пахтять кульбаби золоті меди, і, ніби хмарка буриштинова, бджоли злітаються до мене знадокола («Пахтять кульбаби золоті меди»)*. У поезіях знаходять такі приклади метонімії: *Церква святої Ірини криком кричить із імлі («Церква святої Ірини»)*, *В плечі штовхають нас автомати («Уже Софія відструменіла...»)*, *На всерозхресті люті і жаху, на всепрозрінні смертного скрику дай, Україно, гордого шляху, дай, Україно, гордого лику! («Уже Софія відструменіла...»)*. Студенти наводять знайдені у творах приклади синекдохи: *Колеса глухо стукотять, мов хвиля об паром, стрічай, товаришу Хароне, з лихом і з добром («Колеса глухо стукотять»)*, *Нехай гризуть дніпрові гострі кручі моє зболіле серце («Останній лист Довженка»)*, *Побачив, що біля моїх дверей зупинилось дві ноги, дві руки й тулуб («Я знав майже напевно...»)*.

Вивчаючи парадигматичні відношення в лексиці, студенти виконують такі завдання.

Знайти постійні й контекстуальні синоніми. Визначити типи постійних синонімів.

А світ весь витих, витух, відпалав, не вгамувавши вікової спраги [3, с. 71]. І дерева, як тіні предковічні, мене до себе кличуть і зовуть [3, с. 84]. Чи людська добрість – тільки доти добрість, поки без сил, без мужності, без прав запомогти, зарадити, вступитись, стражденного в нещасті прихистить, і зважитись боротися, щоб жити, і зважитись померти, аби жити? [3, с. 86]. Вже відбриніло, відквітло, відгасло, відграло навкруг [3, с. 99].

Виписати з поезії «Ця п'єса почалася вже давно» антоніми. Назвати постійні й контекстуальні антоніми. З'ясувати їхню стилістичну роль у творі.

Студенти виписують такі антонімічні слова: *сон – ява, йти – стояти, сміятися – плакати, актор – глядач, початок – кінець, раз єдиний – все життя, життя – смерть, грішник – праведний, радіє – журиться, гнів – любов.*

Відшуковуючи у творах В. Стуса антоніми, студенти виписують такі рядки: *Шумуйте, весни – дні, ярійте, вечори, поранки, шліть нам усмішки лукаві! [3, с. 94], Ти ждеш іще народження для себе, а смерть ввійшла у тебе вже давно [3, с. 97], Я вже не знаю, чи я вже помер, чи живу, чи живцем помираю, бо вже відбриніло, відквітло, відгасло, відграло навкруг [3, с. 99], Регочи на кутні – буде легше (а як буде важче – теж не гріх) [3, с. 56].*

Розкриваючи поняття оксюмору, можна проілюструвати це рядками з поезій: *Ні – стояти. Тільки тут. У цьому полі, що наче льон. І власної неволі спізнати тут, на рідній чужині [3, с. 120]; Ударив грім – і зразу шкереберть пішло життя. І ось ти – все, що снилось, як смертеіснування й життєсмерть [3, с. 264].*

Такий дидактичний матеріал збагачує мовлення студентів, дає можливість викладачеві збагатити і поглибити знання складних мовних явищ.

Література

1. Караман С. О. Методика навчання української мови в гімназії: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. освіти. Київ : Ленвіт, 2000. 272 с.
2. Кондратенко Н. Текст як засіб формування комунікативної компетентності майбутніх журналістів на засадах лінгвокультурології. *Укр. мова і літ. в шк. України*. 2018. № 1. С. 34–36.
3. Стус В. Палімпсест: Вибране. Київ : Факт, 2006. 432 с.